

УДК 809.1

DOI: 10.32342/2523-4463-2018-2-16-25

В.Б. ПРИХОДЬКО,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української та іноземної лінгвістики
Луцького національного технічного університету*

РЕЦЕПЦІЯ КОЛЬОРУ В ІНШОМОВНОМУ ДИСКУРСІ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті йдеться про різні теоретичні аспекти дослідження кольоропозначень в іншомовному дискурсі. Зокрема розглядається етномаркованість кольороназв, їх належність до мовної картини світу. Досліджується проблема рецепції кольору в порівняльному аспекті.

Ключові слова: рецепція, колір, дискурс, ментальність, переклад.

В статье речь идет о различных теоретических аспектах исследования цветоименований в иноязычном дискурсе. В частности рассматривается этномаркированность цветообозначений, их принадлежность к языковой картине мира. Исследуется проблема рецепции цвета в сравнительном аспекте.

Ключевые слова: рецепция, цвет, дискурс, ментальность, перевод.

Кольоропозначення займають вагоме місце в міжкультурній комунікації. Система кольоропозначень будь-якої мови є етномаркованою. Вона є як похідною культури, так і культурутворюючим фактором. Дослідження етнічної колористики є неподільною частиною досліджень мовної картини світу, яка пов'язана з художнім мисленням, що в будь-якому мовному дискурсі має свою специфіку, в тому числі і колористичну. У численних працях, присвячених кольоросемантиці, мовна картина світу розглядається як результат лінгвокогнітивної діяльності певного етносоціуму. Вчені стверджують, що когнітивні процеси, в яких беруть участь кольороназви, базуються на соціально, етнічно і ментально усвідомленій кольоросимволіці, на її безпосередньому зв'язку з історією і культурою народу [9]. Актуальність вивчення термінів кольору полягає саме в їх усвідомленні як початкових носіїв та інструментів національних культур і мов.

Колір, сприйняття кольорів, колірний символізм давно привертають увагу вчених. Однак досі не вироблено єдиного підходу до різних аспектів кольору, зокрема до його рецепції в іншомовному дискурсі.

Мета цієї розвідки – розглянути теоретичний аспект проблеми іншомовної рецепції кольору.

Насамперед слід зауважити, що кожен дослідник дає своє індивідуальне визначення самому поняттю «колір», що може розглядатися як цілком самодостатнє семантичне явище. Як зазначає А. Лосев, ті реальні кольори, на які посилаються в різних сферах науки, вельми далекі від живого сприйняття [4, с. 432]. Відомо, що в кожній культурі значення одних і тих самих кольоропозначень – різні. Наприклад, у мові корінного населення Нової Зеландії – маорі існує понад сто відтінків кольору, який ми визначаємо як «червоний». Інший приклад – англійському *blue* в українській мові відповідає «синій» і «блакитний», тобто носії англійської та української мов у цьому випадку говорять про різні кольори, що, однак, не порушує процесу комунікації при перекладі.

Вчених цікавить, яким чином колірні категорії відображені в людській свідомості. Як відзначав К. Юнг, колір належить до такого виду реальності, який найменше піддається усвідомленню, хоча наскрізь пронизує людську істоту і дає знати про себе щомиті [7].

Кольори виступають у функції знаків, що відображають певні сторони об'єктивної реальності, в яких вона розкривається носіям певної культури крізь призму реальних життєвих відносин. Цей факт ілюструється класичним прикладом «теорії лінгвістичної відносності» Сепіра-Уорфа, де підкреслюється, що, наприклад, у мові ескімосів існує більше слів для позначення снігу (*білого*), ніж в будь-якій іншій мові. В англійській та українській мовах (як і в європейській традиції загалом) поширений поділ спектра на сім частин, яким відповідають сім назв основних кольорів.

Австралійський лінгвіст А. Вежбицька висуває гіпотезу про те, що прототипами семи основних кольорів є реально існуючі референти, які відіграють певну роль у концептуалізації кольору. Автор вказує, що сучасний носій мови на свідомому рівні іноді може і не відчувати наявності будь-яких зв'язків між кольоропозначенням та його референтом (наприклад, *жовтий* – сонце). Однак на несвідомому рівні він активізує ці зв'язки, що знаходить наочне підтвердження в мові, а також в літературі (наприклад, в метафорах, фразеологізмах) [3, с. 231]. А. Вежбицька спробувала дослідити універсальні людського спілкування, пов'язані із зоровим сприйняттям. Кольорові концепти пов'язані з певними «універсальними елементами людського досвіду» (наприклад, день і ніч, вогонь, рослинність, небо, земля) [3, с. 283]. Колірні відчуття виникають у мозку, а не в навколишньому світі, і їхня природа, значною мірою, визначається людською біологією. Колірне сприйняття не можна виразити словами, однак ми можемо про нього говорити тому, що пов'язуємо наші зорові відчуття з певними універсальними зразками (моделями).

У сприйнятті кольору завжди присутній оцінювальний момент, і аксіологічність кольоропозначення існує у широкому етнолінгвістичному просторі. Насамперед, це відбувається тому, що кольоропозначення етноцентричні.

Інтерес сучасних дослідників зміщується в бік ментальної сфери екзистенції кольороназв. Природно, що в порівняльному аналізі кольоропозначень в англійській та українській мовах вагоме місце займає і аспект вивчення фразеологічного матеріалу як такого, що найповніше відображає національний колорит.

Виявленню національно-специфічних особливостей кольоропозначень, їх естетичної ролі в національній фольклорній і поетичній традиції присвячена стаття А. Белова [1, с. 49]. Серед проблем кольороназв А. Белов вказує на невивченість колірних переваг у представників різних етнічних і соціальних груп. Автор слушно підкреслює зв'язок кольоропозначень з певними національно характерними емоційними станами та ситуаціями.

Варто погодитись із думкою багатьох дослідників, що емоції відіграють важливу роль як в семантичному кодуванні кольорів, так і в їх відтворенні. Зв'язок «колір → емоція» очевидний. Однак існує й інша точка зору щодо зв'язку кольору і емоцій – «емоція → колір». Емоційна і колірна системи взаємовідображаються та взаємозамінні в процесах сприйняття. За рецептивним кольором стоїть колір «психічний», тобто такий, що відповідає за переживання. Розкривається цей колір в емоціях, почуттях, настроях, ідеях: тепла, холоду, наближення, руху, спокою і т. д. Наприклад, для того, щоб відповісти на запитання, чому одні народи символізують смерть *чорним*, а інші *білим* кольором, необхідний фахівець, який займається проблемою семантики смерті в тих чи інших культурах. Однак можна стверджувати, що кольори символізують не смерть, а ставлення до неї – негативне (*чорний*) і позитивне (*білий*).

С. Тер-Мінасова зазначає, що в колірній гамі культурної і мовної картини світу, створеної і створюваної англійською та російською мовами, *чорний* і *білий* кольори відіграють дуже важливу роль. У них відображена і реальна, і культурна картина світу. Для обох мов, що демонструють культуру та суспільну свідомість носіїв мови, взагалі характерне традиційне співвіднесення чорного кольору з чимось поганим, а білого – з хорошим. Наприклад, *black sheep*, *black market*, *blackmail*, *Black Gehenna*, *black soul* – *черная душа*, *черная весть*, *черный день*, *черный глаз*. І навпаки, *white* – колір миру (*white dove*), колір білої сукні нареченої, колір всього хорошого і чистого. Поєднуючись із будь-яким іменником, що означає щось погане, *white* може пом'якшувати, облагороджувати негативне значення

останнього: *white lie* – брехня задля порятунку, або, для порівняння, – *біла заздрість* і *чорна заздрість* [6, с. 76].

Про яскраву національну своєрідність колірної символіки, про її герметичність і недоступність для людей з іншого мовного ареалу йдеться в статті Ю. Сорокіна і І. Марковіної «Типи китайської символіки в мові і культурі» [5]. Автори наводять приклади китайських символів кольору: про характер персонажа (амплуа актора) може свідчити колір костюма і гриму виконавця; червоний колір символізує відданість і чесність, чорний – прямоту, синій – упертість і жорстокість, жовтий – замасковану хитрість або підступність [5, с. 64].

Фабер Біррен у своєму екстралінгвістичному дослідженні значень кольору [8] виділяє чотири типи його рецепцій-асоціацій: 1) загальне враження; 2) розумові асоціації (mental associations); 3) об'єктивні асоціації (objective); 4) суб'єктивні асоціації (subjective). Під «розумовими асоціаціями» розглядаються асоціації у формі іменників. Під «об'єктивними» і «суб'єктивними» передбачаються ситуації, коли співвідносяться кольори із зовнішнім об'єктом або внутрішнім душевним станом. Наприклад: **жовтий колір: загальне уявлення:** сонячний, променистий, яскравий; **розумові асоціації:** сонячне світло; **об'єктивні асоціації:** привітний, надихаючий, життєвий, небесний; **суб'єктивні асоціації:** висока духовність, здоров'я, щастя.

Отже, пошук асоціацій або «сенсу» тієї чи іншої кольороназви (і не тільки) виправданий, оскільки він відображає живу літературно-розмовну мову і, в кінцевому підсумку, – ментальний портрет нашого сучасника, його тезаурус.

Кольороназви в різних мовах мають великий інформаційний потенціал, що являє собою складну багаторівневу колірну символіку. Протягом усієї своєї історії людина вивчала різні символи, які допомагали їй розпізнавати, розуміти будь-яке явище. Вони попереджали, направляли та інформували людину в тій чи іншій сфері пізнання. Проблема існування і функціонування кольоропозначень у мові і свідомості не може обмежуватися тільки вузьколінгвістичним дослідженням. Визначення природи кольору розглядається і в психології, і у філософії, і в інших суміжних з ними наукових галузях. Не залишилась осторонь і компаративістика.

Звертаючись до компаративістських досліджень, визначимо, насамперед, їхню мету. Так, польська дослідниця К. Вашакова порівняльними цілями вважає отримання інформації про бачення, асоціацію та інтерпретацію світу в окремих мовах, про концептуалізацію фізичного колірного спектра в окремих мовах, а також виявлення культурних зразків, які є основними у сприйнятті і концептуалізації світу [10, с. 88]. До способів реалізації цілей вивчення кольору К. Вашакова відносить формування єдиних критеріїв виявлення основних кольорів у всіх порівнюваних мовах і називає, зокрема, критерії широкої сполучуваності, психологічної виразності, належності до основного словникового фонду. На думку К. Вашакової, щоб встановити значимість кольоропозначень, необхідно визначити семантичний обсяг кожного з них, тобто виявити фокусну значимість кольору через встановлення ментальних прототипів кольороназв, виявити спектр колористичних метафор, властивих кожній мові, культурних конотацій кольору і його символіки.

Книга А. Василевича «Дослідження лексики в психолінгвістичному експерименті» [2] присвячена аналізу кольоропозначень в 14 мовах. Автор пропонує вивчати характер категоризації кольоропозначень шляхом виявлення всіх можливих «смислів», які розрізняються в уяві носіїв мови [2, с. 55]. Звертаючись до проблем рецепції кольору носіями різних мов, А. Василевич робить висновок про її залежність від національного колориту. Дослідник звертає увагу на те, що кольоропозначення вживаються в певних ситуаціях, наприклад, в художній літературі – це ситуації опису зовнішності героя, його одягу, предметів побутової обстановки, природи [2, с. 13].

Сприйняття кольору в художньому творі є своєрідним способом його інтерпретації. У художньому тексті за допомогою кольору створюються не лише портретні та характеристичні описи персонажів і пейзажу, зображується внутрішній світ героїв та психологічна мотивація їхніх вчинків, але й акумулюється національна ідентичність, актуалізується семантична напруга та авторська гра з читачем. Кольорова гама художнього твору обумовлена тематикою, особистими колірними смаками автора і, звичайно, основною ідеєю твору. Кольоропозначення в літературному тексті дозволяють розширити асоціативний фон оповіді та за-

безпечують виконання авторських стратегій створення та організації тексту. Кольоропозначення-символи стають у тексті основою множинності його смислів і збагачують його образну та інформативну структури. Використання в художньому творі кольоропозначень (особливо різних відтінків кольору) додає більшої емоційності у сприйнятті твору читачем.

Такі семантичні нюанси кольоропозначень в тій чи іншій мові вимагають постановки проблеми адекватності рецепції та інтерпретації кольору при перекладі з мови на мову. Ця проблема може інтерпретуватися в плані адекватного перенесення кольороназв однієї мови в іншу систему координат, тобто в систему кольоропозначень іншої мови. Особливі труднощі виникають через ідіоматичність. Ідіоми є знаками культури кольороназв, тому їх тлумачення просто колірними відповідниками неможливе, бо вони – знаки культури.

Отже, як бачимо, колірна рецепція не є однаковою в різних культурах. Кольоропозначення служать певним полюсом формування національного менталітету. У кольорі передається особливе, авторське сприйняття дійсності, тому колірні позначення несуть важливу етнокультурну інформацію, адекватне відтворення якої в іншомовному дискурсі є актуальною компаративістською та перекладознавчою проблемою.

Список використаних джерел

1. Белов А. Цветовые этноэидемы как объект этнопсихолингвистики / А. Белов // Этнопсихолингвистика. – М.: Наука, 1988. – С. 49–58.
2. Василевич А. Исследование лексики в психолингвистическом эксперименте / А. Василевич. – М.: Наука, 1987. – 141 с.
3. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / А. Вежбицкая. – М.: Русские словари, 1997. – 416 с.
4. Лосев А. Диалектика мифа / А. Лосев. – М.: Правда, 1990. – 558 с.
5. Сорокин Ю. Типы китайской символики в языке и культуре / Ю. Сорокин, И. Марковина // Этнопсихолингвистика. – М.: Наука, 1988. – С. 64–71.
6. Тер-Минасова С. Межкультурная коммуникация / С. Тер-Минасова. – М.: Слово/Slovo, 2000. – 624 с.
7. Юнг К. Воспоминания, сновидения, размышления / К. Юнг. – К.: Airland, 1994. – 405 с.
8. Birren F. Color psychology and color therapy: A factual study of the influence of color on human life / F. Birren. – N.-Y.: University Books, 1961. – 302 p.
9. Grzegorzczkova R. Pojecie jezykowego obrazu swiata / R. Grzegorzczkova // Jezykowy obraz Swiata. – Lublin: Uniwersytet Marli Curie-Sklodowskiej, 1990. – S. 41–48.
10. Waszakowa K. Dotychczasowe badania w zakresie nazw barw w poszczególnych jazykach a perspektywa ich calosciowego opisu porównawczego. Nazwy barw i wymiarów / K. Waszakowa // Colour and measure terms. – Stockholm: Stockholms universitet. Slaviska Institutionen, 1997. – S. 87–96.

RECEPTION COLOUR IN FOREIGN DISCOURSE: THEORETICAL ASPECTS

Viktoriia B. Prykhodko, Lutsk National Technical University (Ukraine). E-mail: prykhodko_vika@ukr.net

DOI: 10.32342/2523-4463-2018-2-16-25

Key words: *reception, color, a discourse, mentality, translation.*

The article deals with various theoretical aspects of studying colour names in foreign language discourse. In particular, ethnic coloration of colour names and their belonging to the linguistic picture of the world are considered. The problem of colour reception in the comparative aspect is investigated.

Coloured names play a significant role in intercultural communication. The colour names system of any language is ethnically marked. It is both a derivative of culture and a culture forming factor. The study of ethnic coloristics is an integral part of the study of the world's linguistic picture.

Scientists are interested in how colour categories are reflected in human mind. In the reception of colour, there is always an estimation moment, and the axiological colour definition exists in a wide ethnolinguistic space. First of all, this is due to the fact that colour name is ethnocentric.

Colour symbols in the text become the basis of the plurality of its meanings and enrich its imaginative and informative structure. The use of colour names (especially the various shades of colour) in the text adds more emotionality to the reader's perception of this work.

It is worth agreeing with the opinion of many researchers that emotions play an important role both in the semantic coding of colours and in their reproduction. The connection "colour → emotion" is obvious. However, there is another point of view regarding the connection of color and emotions – "emotion → colour". The emotional and colour systems are mutually perceptible and interchangeable in the process of reception. "Mental" colour is the receptive colour, that is the one that is responsible for experiencing.

The reception of colour in a literary text is a unique way of interpreting it. In the text with the help of colour, not only portrait and characteristic descriptions of characters and landscape are created, the inner world of the characters and the psychological motivation of their actions are depicted, but also national identity is accumulated.

The interest of modern researchers shifts towards the mental sphere of the existence of colour names. Naturally, that in the comparative analysis of colour meaning in English and Ukrainian languages, the aspect of studying the phraseological material is very important, as one that most fully reflects the national colour.

Special author's reception of reality is transmitted in colour, therefore colour names carry important ethnic and cultural information, the adequate reproduction of which in foreign language discourse is a relevant comparative and translation problem. Particular difficulties in translation are due to the idiomatic nature of colours like the signs of culture, the interpretation of which is simply impossible with matching colours, because they are signs of culture.

References

1. Belov, A. *Tsvetovyye etnoeydemy kak obyekt etnopsikholingvistiki* [Colour ethno-eidems as an object of ethnopsycholinguistics]. *Etnopsikholingvistika* [Ethnopsycholinguistics]. Moscow, Nauka Publ., 1988, pp. 49-58.
2. Vasilevich, A. *Issledovaniye leksiki v psikholingvisticheskom eksperimente* [Study of vocabulary in a psycholinguistic experiment]. Moscow, Nauka Publ., 1987, 141 p.
3. Vezhbitskaya, A. *Yazyk. Kultura. Poznaniye* [Language. Culture. Cognition]. Moscow, Russkiye slovari Publ., 1997, 416 p.
4. Losev, A. *Dialektika mifa* [Dialectic of Myth]. Moscow, Pravda Publ., 1990, pp. 422-431.
5. Sorokin, Yu., Markovina, I. *Tipy kitayskoy simvoliki v yazyke i kulture* [Types of Chinese Symbolism in Language and Culture]. *Etnopsikholingvistika* [Ethnopsycholinguistics]. Moscow, Nauka Publ., 1988, pp. 64-71.
6. Ter-Minasova, S. *Mezhkulturnaya kommunikatsiya* [Intercultural Communication]. Moscow, Slovo Publ., 2000, 624 p.
7. Yung, K. *Vospominaniya, snovideniya, razмышleniya* [Memoirs, dreams, reflections]. Kyiv, Airland Publ., 1994, 405 p.
8. Birren, F. *Colour psychology and colour therapy: A factual study of the influence of color on human life*. New-York, University Books Publ., 1961, 302 p.
9. Grzegorzczkova, R. *Pojecie jezykowego obrazu swiata* [Concept of world language image]. *Jezykowy obraz Swiata* [Linguistic image of the World]. Lublin, Uniwersytet Marli Curie-Sklodowskiej Publ., 1990, pp. 41-48.
10. Waszakowa, K. *Dotychczasowe badania w zakresie nazw barw w poszczególnych jazykach a perspektywa ich calosciowego opisu porównawczego. Nazwy barw i wymiarów* [Previous research on the names of colours in particular languages and the prospect of their comprehensive comparative description]. Colour and measure terms. Stockholm, Stockholms universitet. Slaviska Institutionen Publ., 1997, pp. 87-96.

Одержано 21.09.2018.